

Knoz, Tomáš

Čechy

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2006, pp. [383]-407

ISBN 8086488349 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123629>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Čechy

V Čechách probíhalo povstání proti panovníkovi v největším rozsahu, a proto se také českým povstalcům dostalo nejpřísnějšího potrestání. V žádné jiné zemi se Ferdinand II. neodhodlal k uvalení trestu smrti a k jeho skutečnému naplnění v praxi.²¹⁷ Na obou stranách, mezi potrestanými i odměněnými, se konfiskačního procesu aktivně účastnilo nebývale velké množství osob. Snad proto se také potrestání českého povstání, včetně zaznamenání konfiskačního procesu, dostalo v dosavadní literatuře nejvíce místa.²¹⁸ Další typickou vlastností pobělohorských konfiskací v Čechách je také jejich propojenost s podobnými procesy v ostatních českých a habsburských zemích. Je to dáno opět obrovským množstvím zúčastněných osob, dále potom rozložením jejich majetku mezi Čechami a vedlejšími zeměmi Svatováclavské koruny, jež bylo do jisté míry dědictvím předbělohorského období. Toto propojení po Bílé hoře zdědili noví držitelé statků, navíc se projeвило propojení mezi Rakousy, resp. Vídní, a Čechami.²¹⁹

(217) PETRAŇ, J.: *Staroměstská exekuce*. Několik stránek z dějin povstání feudálních stavů proti Habsburkům v letech 1618–1620. 3Praha 1996.

(218) GINDELY, A.: *Dějiny českého povstání léta 1618*. I–IV. Praha 1870–1880; JANÁČEK, J.: *České stavovské povstání 1618–1620*. (Otázky a problémy). FHB 8, 1985, s. 7–41; MACŮREK, J.: *České povstání r. 1618–1620 a Polsko*. ČMM 61, 1937, s. 1–48, 152–194, 289–362; STURMBERGER, H.: *Aufstand in Böhmen*. Der Beginn des Dreißigjährigen Krieges. München – Wien 1959; POLIŠENSKÝ, J.: *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha 1970; VOLF, M.: *Jaroslav Bořita z Martinic po defenestraci*. SSH 7, 1979, s. 76–90; TYŽ: *Zdeněk a Polyxena z Lobkovic za povstání a po něm ve světle své korespondence*. Praha 1972; JUROK, J.: *Příspěvky ke studiu sociální a majetkové struktury předbělohorské feudální třídy a k otázce příčin českého stavovského povstání*. SCH 14, 1984, s. 43–75; MALÝ, K.: *Změny státního zřízení v českém stavovském povstání*. FHB 8, 1985, s. 43–62; POLIŠENSKÝ, J.: *Od stavovského povstání k české revoluci 1618*. (Přehled bádání) ČČH 89, 1991, s. 78–87; STROHMEYER, A.: *Vom Widerstand zur Rebellion*, s. 207–243; KUČERA, J. P.: 8. II. 1620 *Bílá hora*. K problematice pobělohorských konfiskací BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. I–II. Praha 1882–1883; GLÜCKLICH, J.: *Majestát Rudolfa II. z r. 1608 o nekonfiskování statků*. In: *Od pravěku k dnešku – Pekařův sborník*. II. Praha 1930; GORGE, S.: *Beiträge zur Geschichte der Konfiskationen nach Albrecht von Wallenstein und seinen Anhängern*. MVGD 46, 1908, s. 158–176, 246–264, 357–375; DOSTÁL, J.: *Poslední boj*. Příspěvek k dějinám trčkovských konfiskací. SAMV 9, 1936; TYŽ: *Z historie trčkovských konfiskací*. ČČH 50, 1947–1949, s. 165–184; ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*. AUC. Philosophica et Historica I. Studia historica 14, 1976, s. 165–194.

(219) JANÁČEK, J.: *Valdštejnova pomsta*. List z dějin bělohorské Moravy. Praha 1992; STURMBERGER, H.: *Georg Erasmus Tichernembl*, s. 333–349; TYŽ: *Čechy a Morava ve stavovských povstáních*. SPFFBU, C 34, 1987, s. 119–129; TYŽ: *Moravia and the Crisis of the Estates' System in the Lands of the Bohemian Crown*. In: Evans, R. J. W. – Thomas, T. V. (edd.): *Crown, Church*

Stavovské povstání a stavovské konfiskace v Čechách

Pobělohorské konfiskace v Čechách navazovaly na poměrně rozsáhlou vlnu konfiskací, k níž přistoupili během povstání čeští stavové a která na rozdíl od podobného postupu stavů v okolních zemích, včetně Moravy, byla v poměrně velkém rozsahu uskutečněna do úplného, nebo alespoň takřka do úplného konce. Majetky, které direktori českých stavů zabavili církevním institucím a procísařsky orientovaným šlechticům, rychle přidělovali králi Fridrichovi Falckému a jeho manželce, sami sobě a sobě blízkým osobám, proticísařsky orientovaným českým šlechticům, kteří vykazovali utrpené ztráty, anebo je ponechali ve správě české královské komory, v daném okamžiku podřízené direktoriu a zimnímu králi, kterou na místě samém reprezentovali direktoriem jmenovaní správci z řad nižší české šlechty.²²⁰ V každém případě byl tento postup českých stavů později dostatečnou záminkou pro císaře Ferdinanda II., aby svou vlastní politiku vůči povstalcům zdůvodnil jednak jako trest a pokutu za jejich radikální a ze svého pohledu kriminální postup vůči své osobě, jednak jako restituci stavu z období před stavovským povstáním. Výklad veškerých konfiskáčních postupů, ať již byly během dvacátých a třicátých let 17. století aplikovány v habsburských zemích nebo v Říši, jako restituce za majetky zabrané nebo poničené povstanci, se posléze po vzoru Čech stal pro císaře Ferdinanda II. dosti typickým.²²¹

O rozsahu, nasměrování a postupu konfiskací, které v Čechách nařídilo stavovské direktorium, zanechal dosti ucelenou informaci Pavel Skála ze Zhoře.²²² V samostatné kapitole se mu ve svém rozsáhlém díle „*Dějiny*

and Estates. London 1991, s. 149–157; Týž: *Morava a porážky českých stavovských povstání*. In: Vorel, P. (ed.): *Stavovský odboj roku 1547*. Pardubice – Praha 1999, s. 9–40.

(220) Na sněmu roku 1619 se stavové rozhodli, že do svých rukou převzou správu komorních statků a že rovněž zaberou statky některých představitelů katolické šlechty, kteří se proti nim postavili v době povstání, odmítli se podřídit direktorské vládě a odmítli jí platit daně. Zdůvodnění tohoto kroku bylo několikanásobné. Jednak bylo potřeba nahradit výnosy těm osobám, které byly poškozeny Buquoyovými konfiskacemi v jižních Čechách, jednak se hovořilo o porušení povinné loajality vůči legální vládě, jednak finančními ztrátami způsobenými právě neplacením daní. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*. I, s. XXI–XXV.

(221) SÚA PRAHA, 23, ČDKM – Rukopisy, inv. č. 90, Böheimisches Confiscations-Protocollum. KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Conterfet Cusperstich*; KAVKA, F.: *Bílá hora a české dějiny*. Praha 1962, s. 68–80; KUCERA, J. P.: *8. II. 1620 Bílá hora*.

(222) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*. Od defenestrace k Bílé hoře. Praha 1984, s. 124–125, 263–270; TIEFTRUNK, K. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká od r. 1620 do r. 1623*. IV. Praha 1870. Kromě Skálovy Historie existuje i celá řada jiných popisů stavovského povstání. Dva z nich, připisované Jaroslavu Bořitovi z Martinic a nejmenovanému pražskému jezuitskému autorovi, vydal Joseph Riegger. RIEGGER, J. V. (ED.): *Wahrhafte und eigentliche Beschreibung alles dessen, so sich vor und bey Herabstürzung der Herren obersten Landoffi-*

konfiskací v Čechách“ dosti podrobně věnoval i Tomáš V. Bílek.²²³ Odpůrci vzbouřených stavů byli vzápětí po jmenování direktoria obviněni z trestného činu, konkrétně z porušování Majestátu císaře Rudolfa II. Toho se měli dopustit tím způsobem, že „*týž Majestát zrušiti usilovali*“. Právem a dokonce povinností stavů tedy po podle jejich vlastní interpretace bylo, aby dotčené osoby od nich byly „*náležitě a spravedlivě ztrestány*“.²²⁴ Tato interpretace byla ze strany představitelů české evangelické strany poněkud účelová a byla dána okamžitou situací, kdy se povstalci v období bezprostředně následujícím po defenestraci ještě snažili svůj postup vyložit jako zásah proti místodržitelům porušujícím zákon a nikoliv jako vzporu proti panovníkovi.²²⁵ Ze strany vídeňského dvora uvedený výklad přijat nebyl, císař dal naopak na popis události, jak ji ve Vídni vyložil sekretář české dvorské kanceláře Filip Fabricius. Přesto je postup českých stavů důležitý pro právní posouzení jimi nařízených konfiskací. Jestliže počínání místodržitelů a radikálů katolické strany právně ohodnotili jako útok na Majestát Rudolfa II. coby císařský právní akt a vůli, mělo tedy z jejich strany vlastně jít o urážku císařského majestátu.²²⁶

ziern aus dem Prager Schloß im Jahr 1618 zugetragen, und von einem, welcher allen und jeden persönlich beygewobnet, ausgezeichnet worden ist. In: Týž (ed.): *Archiv der Geschichte und Statistik, insbesondere von Böhmen.* II. Dresden 1793, pag. 498–536; Týž (ED.): *Kurze Geschichte von den böhmischen Unruben von 1603 bis 1618, von einem Jesuiten, wie es aus allem erbellet.* In: Tamtéž, pag. 537–583.

(223) Tomáš V. Bílek nazval příslušnou kapitolu svého díla „Zabavování statkův, nařízené od stavův odbojných“. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách.* I, s. XXI–XXV.

(224) „...K tomu i jiné osoby radní jim, straně podobojí, obzvláštního potazu zbraňovaly, ale že jim nyní na poslední pokázání pánů stavů, o němž vědí dokonale, mezi ně se postavují a s nimi i podle nich konfesi českou i Majestát na provozování čistého náboženství (daný) do přemožení a vylití krve zastávati chtějí a připovídají. [...] Ze páni stavové podobojí tento sjezd s defensory svými ne proti straně podjednou, ale pro obhájení svobody při provozování náboženství a Majestátu jim na to daného před sebe vzali. I proto jsou se v tak vzácném počtu shromáždili, a kterak by takové svobody a Majestát v celosti zachován býti mohl, o to se poradili. A poněvadž jsou nalezeni, kteříž týž Majestát zrušiti usilovali, pročť také že dotčené osoby jsou od nich náležitě a spravedlivě ztrestány. Nad čímž aby se žádný z pokojných lidí nezastavoval a v mysl své nekomoutil, nýbrž s jmenovanými stavvy ve všem tom pěkně (se) srovnávati hleděl...“ JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Štěpán ze Zboře, Historie česká,* s. 43.

(225) KUČERA, J. P.: *8. II. 1620 Bláha bora,* s. 70.

(226) Jaroslav Glücklich dokonce na základě interpretace příslušných artikulů obsažených v českých sněmovních knihách a v Rudolfově majestátu, které obsahovaly usnesení o vzdání se konfiskace jako prostředku politické disciplinace, dochází k závěru, že to nebyl jako první císař Ferdinand II., ale čeští povstalí stavové, kdo porušil uvedené ustanovení tohoto právního aktu. Podle některých názorů vzbouřenců mohlo direktorium porušit závazek z toho důvodu, aby nahradilo škody způsobené stavovským vojskem, podle jiných interpretátorů se dokonce tento závazek vztahoval pouze na císaře (resp. na českého krále) a stavové se jím údajně řídit nemuseli: „...se ten Majestát vztahuje toliko na krále, od něhož vyšel, aby toliko totiž král statkův v pokutu nebral, byli-li by jací dědicové, a synové před rukama, a aby ten, kdož co proviní, hrdlo sám propadl, statek pak jeho aby na syny aneb přáteli připadl, ale

Za takový trestný čin pak měli být jeho původci zcela v souladu s dobovými právními zvyklostmi samozřejmě potrestáni konfiskací majetků. Jestli bude uvedený výklad přijat a postup stavů uznán jako legální, nezáleželo ovšem na ryze právní interpretaci, nýbrž na politických záměrech Matyáše Habsburského a v daném okamžiku již také Ferdinanda Štýrského.²²⁷ Ačkoliv se oba Habsburkové i jejich poradci ve své politice vůči stavovským obcím ve svých zemích značně lišili, na stavovskou interpretaci pražské defenestrace a jmenování direktoria přistoupit ani jeden z nich nemínil. V prvních měsících po defenestraci však neměli dostatek právních, politických ani vojenských sil na to, aby v konfiskačních krocích českému direktoriu zabránili. I když se situace značně změnila po veřejné deklaraci císaře jednoznačně odsuzující počínání českých stavů a ještě více po zvolení Fridricha Falckého za českého krále, operování s Majestátem Rudolfa II. a jeho porušováním ze strany českých katolíků (a potažmo i následujících habsburských panovníků) se čeští stavové ani v následujících deklaracích nevzdali.²²⁸

Tomáš V. Bílek vysvětluje důvody, proč stavovské direktorium přistoupilo ke konfiskování statků svých politických odpůrců, poměrně jednoznačně potřebou nahradit ztráty na majetku i životech, které příslušníkům české stavovské obce v jižních Čechách způsobilo tažení Buquoye, Dampierra a Marradase, kteří pro sebe zabavovali statky zdejší šlechty.²²⁹

stavové že tu moc mají sobě pozůstavenou, kdyby kdo co proti nim a zemi provinil, takovému statek, neušetřujíc v tom ani synův ani přátel, vzíti a k dobrému zemi obrátiti...“ GLÜCKLICH, J.: *Majestát Rudolfa II.* z r. 1608, s. 15–29, zde s. 21–23; KROFTA, K.: *Majestát Rudolfa II.* Praha 1909; JANAČEK, J.: *Rudolf II. a jeho doba.* Praha 1987, kap. Český majestát, s. 429–471; TYŽ (ED.): *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká*, s. 169.

(227) HURTER, F.: *Geschichte Kaisers Ferdinands II. und seiner Eltern.* Schaffhausen 1850–1864; TYŽ: *Friedensbestrebungen Kaiser Ferdinands II.* Wien 1860; FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, s. 143–160.

(228) Příkladem radikála, který nikdy neopustil postoj nároku na odpor ze strany stavů a porušování práva ze strany Habsburků, byl starý Václav Budovec z Budova. Noemi Rejchrtová se domnívá, že myšlenka zákonnosti dominuje celému Budovcovu dílu. Svědčí o tom konec konců i dopis, který 17. 11. 1619 napsal Karlu staršímu ze Žerotína a v němž své počínání interpretuje jako bezprostřední boží záměr: „...Vzpomínáš si, jaké těžkosti byly kvůli svobodě evangelického náboženství na Moravě? Jestliže výnosy králů – a tak to teď vypadá – nejsou podle Tvého vlastního svědectví dost bezpečné a pevné, jak ujednání moravských stavů mezi sebou bez onoho spojení postavíš na pevný základ? Což je možno užít jiných léků než unie k odstranění tohoto zla? Dovolávám se v tom Tvého vlastního svědomí...“ REJCHRTOVÁ, N.: *Václav Budovec z Budova.* Praha 1984, s. 171–179, 261–268.

(229) Buquoy, Dampierre a Marradas tehdy podle Bílka dobyli díl krajů Bechyňského, Prácheňského a Vltavského, včetně velkých měst jako Písek, Strakonice, Netolice nebo Týn nad Vltavou. Příznivci stavovského povstání, kteří v těchto oblastech drželi své majetky, proto měli dostat náhradu v těch oblastech země, které byly pod kontrolou stavovského vojska. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXI; VOLF, M.: *Druhá polovina roku 1619 na jihuče-*

Ve skutečnosti to byl pouze jeden a možná nikoliv nejdůležitější důvod stavovských konfiskací v Čechách. Naznačuje to i komparace s podobným procesem, který přibližně s ročním zpožděním propukl na Moravě. Stavové nepochybně potřebovali zbavit své politické odpůrce, včetně jezuitů, kapucínů a církevních institucí, ekonomické základny, jež by zvýhodňovala i jejich politickou pozici. Nějakým způsobem museli motivovat také své politické spojence na čele s Fridrichem Falckým. Nejvýše postavené osoby z jejich řad byly navíc rozhodnuty vlastními majetkovými zisky na účet svých odpůrců vyvážit politické riziko, kterému se svým radikálním postojům vystavovaly.

K vyhlášení stavovských konfiskací, k nimž patřilo i přisvojení komorních statků, došlo na sněmu Českého království v březnu roku 1619, pokračovalo na sněmu konaném v srpnu téhož roku. Již před prvním z uvedených sněmů byl sestaven seznam osob, které byly označeny jako „*neupřímní*“ nebo „*xpronevěřilí synové vlasti*“.²³⁰ V první řadě se konfiskace týkaly majetku těch protivníků povstání, kteří odešli ze země. I v tomto ohledu se tedy průběh stavovských konfiskací podobal pozdějším konfiskacím císařským. V první chvíli šlo o sedm vysokých zemských a císařských úředníků, kteří stáli na straně panovníka, o pražského arcibiskupa a několika velkých klášterů. Ve druhé vlně s nevelkým časovým odstupem byly na seznam konfiskovaných přiřazeny ještě další osoby z řad šlechty.²³¹ V srpnu 1619 se zároveň začalo s rozdělováním konfiskátů, prováděným na základě dekretů stavovského direktoria, které si činily nárok na stejnou právní validitu, jakou měly dekry císařské. Nedlouho po vyhlášení konfiskací se o zabavené statky přihlásilo asi padesát osob. Jejich úkolem bylo naplnit podmínky stanovené direktorským konfiskačním dekretem. Především dosvědčit, že se jejich statky nacházely v některém ze tří jihočeských krajů (Bechyňském, Prácheňském, Vltavském) a že byly poničeny nebo zabaveny císařským vojskem.²³² Nejvýznamnější z žadatelů Petr ze Švamberka tak po prokázání škody získal panství Budyně a Libochovice

kých bojovníků. JSH 32, 1963, s. 114–144. O stavovském povstání v souvislosti se strukturou české šlechtické společnosti JURK, J.: *Příspevky ke studiu sociální a majetkové struktury předbělohorské feudální třídy*, s. 43–75.

(230) „...poněvadž tž nejvyšší purkrabě (Adam ze Šternberka) jest také jeden z neupřímných synů vlasti a za takového v katalog těch, kteří do smrti povinnosti prázdni býti mají, postaven...“ JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 124.

(231) Celkový počet konfiskovaných osob Bílek neuvádí. Jmenuje však ty nejdůležitější: Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, Jaroslav Bořita z Martinic, Zdeněk z Kolovrat, Václav z Vřesovic, Albrecht Sebestián z Leskovce, Jan z Klenového, Pavel Michna z Vacínova, Adam ze Šternberka, Vilém Slavata z Chlumu. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXI; GLÜCKLICH, J.: *Majestát Rudolfa II. z r. 1608*, s. 22.

(232) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXI–XXII.

Adama ze Šternberka. Bratři Jan Jetřich a Václav Malovcové z Malovic nejdříve komorní panství Mělník, které jim později bylo vyměněno za jiné komorní, tentokrát kolínské dominium. Mnoho dominií získali i menší jihočeští šlechtici. Mezi konfiskovanými, na jejichž úkor se přidělování dělo, přitom byli přímí protivníci povstání typu Jaroslava Bořity z Martinic i bezprostředně nezúčastněné osobnosti jako Karel starší ze Žerotína.²³³

Konfiskovaná dominia se postupně začala přidělovat i osobám, od nichž se očekávala pomoc v boji proti císaři, takže například hrabě Petr Arnošt z Mansfeldu získal několik statků, jež byly až dosud v majetku choťšovského kláštera. V téže době bylo také vydáno nařízení, na jehož základě měly být duchovní statky přednostně rozdělovány mezi direktory, zemské soudce a rady, tedy mezi samotné vyhlášovatele konfiskací. Samozřejmě, že ve druhé fázi stavovského povstání bylo nutno statky obdařit také Fridricha Falckého, jeho manželku a některé nové členy doprovodu zimního krále. Tomáš V. Bílek při sledování průběhu stavovských konfiskací upozoroval obecnou zásadu, že se stavové až na výjimky snažili zájemcům tohoto typu nejdříve přidělovat nebo za odhadní sumy odprodávat klášterní a arcibiskupské statky, až později došlo na dominia znepřátelených šlechticů.²³⁴ Mezi nimi byli například Pavel Michna z Vacínova, Jan z Kleonového nebo Adam ze Šternberka.²³⁵ Sekularizace církevního majetku zřejmě podle jejich názoru nemusela vyvolat jednoznačně záporný postoj ani mezi katolickou šlechtou, navíc tak alespoň dočasně nemusela být zcela uzavřena cesta některých dosavadních odpůrců povstání z řad české šlechty do proticísařského tábora. Ve spojení s jeho představiteli by se totiž mohli také oni alespoň teoreticky dostat k novému majetku.²³⁶ Situace

(233) SÚA Praha, Stará manipulace, fasc. Z 22, inv. č. 4176/21, kart. 2595, Žerotínové; SOA LITOMĚŘICE, prac. Žitenice, Lobkovicové roudničtí – rodinný archiv, Materiály Brandýsa nad Orlicí, Dopis Karla st. ze Žerotína nejvyšším českým úředníkům, 6. 1. 1620, fol. 8–9; HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I. Brno 1934, s. 450–481. Dále KNOZ, T.: *Brandýs nad Orlicí kolem roku 1625*. Komenský a Balbín, reformace a protireformace. *Ďas* 22, 2000, č. 2, s. 6–9; TÝŽ: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 57–69.

(234) Podle Jaroslava Glücklichého tímto způsobem stavové postupovali vzhledem ke své časové tísní. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXIII–XXV; GLÜCKLICH, J.: *Majestát Rudolfa II. z r. 1608*, s. 22–23.

(235) Ani v případě takových odpůrců stavovského povstání ovšem nebyly názory jednoznačné a například Adama ze Šternberka se někteří stavové zastávali. Také z tohoto důvodu se konfiskační opatření direktoria prosazovala jen obtížně. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXV; GLÜCKLICH, J.: *Majestát Rudolfa II. z r. 1618*, s. 23.

(236) Podle Petra Čorneje byla většina českých povstalců nekatolického vyznání, důležitou roli „roznětky“ však hrála i katolická menšina, pocházející především ze západních a z jižních Čech, tedy z krajů sužovaných císařskou armádou a tuhými boji. Petr Čornej odhaduje počet katolíků v českém povstání na 15,9%, což bylo 220 osob z celkové 1 394 obžalovaných, tyto počty se ovšem lišily podle stavů. Vyšší procento bylo mezi povstálými katolickými rytíři nežli mezi

se ovšem s postupujícím časem spíše radikalizovala a hranice mezi oběma tábory se stávala stále více nesmiřitelnou. Vzájemné rozpory uvnitř české šlechtické obce se měly projevit i později, když se měl majetek konfiskovaný stavovským direktoriem restituovat.

Porážka a potrestání stavovského povstání

Pobělohorské konfiskace v Čechách byly nejen nejrozsáhlejší a nej-
přísněji aplikovanou částí tohoto procesu, ale lze je vedle toho považovat
také za nejdéle trvající. Provázely prakticky celé období vlády římského cí-
saře a českého krále Ferdinanda II. a v jistém smyslu je ještě přesáhly.²³⁷
Lze je rozdělit do dvou velkých vln. První vlnou byly vlastní pobělohorské
konfiskace. Tato vlna byla zahájena roku 1620, to znamená vzápětí po po-
rážce stavovského povstání, či v některých konkrétních případech ještě
v průběhu bojů s povstalci a se stavovským vojskem.²³⁸ Základní rozhod-

povstálými katolickými pány. ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 165–194, zde především kap. Katolická menšina v povstání, s. 172–174.

(237) Pobělohorské konfiskace probíhaly v Čechách ve formě působení různých reviz-
ních a likvidačních komisí ještě ve druhé polovině 17. století. Tzv. „Druhý revizní a likvidační
protokol“ pochází např. z let 1662–1663, další podobný materiál je z let 1669–1689. SÚA
Praha, 23, ČDKM – Rukopisy, inv. č. 92, Auszug aus dem fortgesetzten Inventario der in der
Kay. König. Böhmischen alten Cammer-Registratur zu Prag befindlichen Schriften Sub. Rubr.
zur Confiscations- Revisions- und Liquidations- Sache gehörigen Bücher, worauf nachstehende
Rubricum zu lassen. (Zweytes Revisions- und Liquidations-Protocollum ab anno 1661–1663.
Per extensum ringetragene Kay. Befehle und Schreiben, so an die König. Revisions- und Liqui-
dations-Commission ergangen ab A. 1669 bis 1689.), fol. 1–5. O rozsahu konfiskací v Českém
království svědčí i statistika vyhotovená Tomášem V. Bílkem, podle níž byl v Čechách kon-
fiskován celkem 401 statek, z toho bylo celkem 275 rozsáhlých panství. BÍLEK, T. V.: *Dějiny
konfiskací v Čechách*, s. CL. František Kavka uvádí, že české pobělohorské konfiskace zasáhly
celkem 680 osob, z toho 166 osob ke ztrátě celého jmění, 45 osob ke ztrátě dvou třetin, 128
ke ztrátě poloviny, 215 třetiny. Alodní majetek 112 osob se změnil v léno. KAVKA, F.: *Bílá hora
a české dějiny*, s. 240.

(238) Tomáš V. Bílek hovoří o „přípravách k potrestání povstalců po bitvě bělohorské“.
V Čechách lze ve dvacátých letech 17. století hovořit o druhé vlně konfiskací vzhledem
k dánským a saským vpádům na sklonku dvacátých a na počátku třicátých let. Nicméně další
opravdu rozsáhlou vlnou konfiskačního procesu jsou až valdštejské konfiskace z let 1634–
1635. I tak jsou pobělohorské konfiskace v Čechách značně komplikovaným procesem. Této
skutečnosti si byl vědom již Tomáš V. Bílek, který svůj výklad rozčlenil od několika kapitol,
které lze zároveň považovat za vnitřní periodizaci českého konfiskačního procesu, resp. jeho
první vlny: 1. Přípravy potrestání povstalců po bitvě bělohorské. 2. Zjištění náčelníků vzpou-
ry minulé. 3. Komise exekuční od císaře zřízená proti předním účastníkům povstání českého.
4. Pokuta vzatá od náčelníků a předních účastníků povstání českého. 5. Vykonání exekuce
proti účastníkům vzpoury, osobám ze země odešlým a obyvatelům měst. 6. Komise konfis-
kační k pokutování ostatních účastníků vzpoury nařízená. 6. Odsouzení k manství. 7. Komise
k udělování pardonu a ponechání statků některým rebelům stavu vyššího méně provinilým a
zrušení komise konfiskační. 8. Komise nařízená k vyšetřování dluhů a pohledanosti na stat-

nutí ve věci stavovských konfiskací v Čechách byla učiněna ještě téhož roku a posléze v následujícím roce 1621. Roku 1622 lze považovat první fázi stavovských konfiskací v Čechách za více méně skončenou. Jednání o osudech konkrétních konfiskovaných panství potom probíhala i v následujícím období, a to v několika fázích. Nejdříve do roku 1624, potom do vydání Obnoveného zřízení zemského (a zároveň do okamžiku smrti českého místodržícího Karla z Liechtensteina) roku 1627.²³⁹ V minimální míře potom české konfiskace doznávaly ještě v letech 1628 až 1634. To jsou léta, která lze označit za druhou vlnu konfiskací, které byly tentokrát spjaty s dánskou válkou a saským vpádem do Čech.²⁴⁰ Druhou velkou vlnou českých pobělohorských konfiskací bylo zabavení a následné předávání majetku Albrechta z Valdštejna, Adama Erdmana Trčky z Lípy a Viléma Kinského z Vchynic. Ta byla vyhlášena ještě v průběhu roku 1634 a její největší část byla uskutečněna následujícího roku 1635. V tomto ohledu lze nacházet jistou souvislost s jednáními o podepsání pražského míru a ukončení „dánské“ fáze třicetileté války. V následujících letech, ještě před smrtí císaře Ferdinanda II., tato vlna konfiskací pomalu ztrácela na intenzitě.²⁴¹

Pobělohorské konfiskace jako nedílná součást potrestání stavovského povstání byly přímo závislé na vymezení této „rebelie“ ze strany císařských orgánů. České stavovské povstání vypuklo známou událostí na Pražském hradě z 23. května 1618. František Kavka ohodnotil tuto událost tím způsobem, že ji označil za „loajální rebelii“. Česká stavovská opozice, která stála za přípravou povstání, ani zdaleka nebyla jednotným uskupením a její větší část před vypuknutím rebelie a během její první etapy ani zdaleka nevystupovala bezprostředně protidynasticky.²⁴² Kolik osob se na straně

cích konfiskovaných. 9. Zastavování, rozprodávání a rozdvádání statků. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXV. Termín „vlna“ použil v souvislosti s několika fázemi konfiskací v Čechách také Petr Čornej, který hovoří o „první pobělohorské konfiskační vlně“ (po roce 1620), „konfiskacích po saském vpádu“ (po roce 1631) a „valdštejnských konfiskacích“ (po roce 1634). ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 178–189.

(239) Po smrti Karla z Liechtensteina bylo rozhodnuto o provedení revize některých konfiskačních kroků. Bylo tomu tak mj. i z toho důvodu, že se hlásila celá řada osob, které odkazovaly na svá jednání s Liechtensteinem, která v danou chvíli nemohl nikdo hodnověrně ověřit.

(240) Tato vlna konfiskací je ovšem v porovnání s první vlnou pobělohorských konfiskací v Čechách relativně jen nepatrná. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. CXLIII–CXLVII.

(241) DOSTAL, J.: *Poslední boj*; TÝŽ: *Z historie trčkovských konfiskací*, s. 165–184; JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978, s. 525–531.

(242) Pojmem „Loajální rebelie (1618–1619)“ nazval František Kavka jednu celou velkou část své monografie o stavovském povstání. Měl charakterizovat především tu fázi povstání, kdy se vzbouřenci ještě neodvážili sesadit panovníka z trůnu, což jim mělo ponechat zadní vrátka k případnému smíru. Stavové ostatně bezprostředně po defenestraci vydali ve Velešla-

českých stavů povstání zúčastnilo, je vzhledem k problematickým kritériím velmi obtížně statisticky vyjádřitelné. Sami Habsburci vnímali několik kategorií účastníků povstání. V první kategorii nepochybně byli sami direktori, v další osoby, které povstání bezprostředně podporovaly. Za účastníka povstání císařské úřady však považovaly i každou stavovskou osobu, která direktoriu nebo Fridrichovi Falckému neodmítla během povstání platit daně. Jako účastníky povstání tak lze charakterizovat značnou část české šlechty.²⁴³

Radikální skupina mezi stavovskou opozicí však byla na počátku událostí roku 1618 poměrně početně omezená. Spíše nežli představitelé tradiční české šlechty, jakými byli například Albrecht Smiřický ze Smiřic nebo Václav Budovec z Budova, ji reprezentovali profesionální vojevůdci typu Jindřicha Matyáše z Thurnu nebo Linharta Colonna z Felsu.²⁴⁴ Zcela zvláštní místo měla skupina luterských šlechticů, politicky orientovaná na protestantské Sasko. Byla reprezentována především Jáchymem Ondřejem Šlikem z Pasaunu, jenž však sám ještě při volbě českého krále roku 1617 dal svůj hlas Ferdinandovi Štýrskému.²⁴⁵ K radikalizaci situace docházelo spíše postupně, a to s každým nesmiřitelným krokem některé ze zneprátelečných stran. Takovým krokem na straně povstalců na počátku bylo především samo uskutečnění defenestrace a v pozdější fázi povstání nahrazení Ferdinanda II. na českém trůně Fridrichem Falckým, podepsání konfederace nebo uskutečnění vojenského útoku na Vídeň.²⁴⁶ Na druhé straně to potom byl především politický vzestup některých katolických radikálů na českém společenském žebříčku, protireformační kroky Matyáše Habsburského i jeho nástupce Ferdinanda Štýrského, nesmiřitelný postup Habsburků proti představitelům povstání a jejich nekompromisní postavení mimo zákon nebo vojenský postup proti povstání. Tímto způsobem po-

vínově nakladatelství Apologii, ve které se jednoznačně distancovali od jakéhokoliv stupně monarchomachismu. KAVKA, F.: *Bílá hora a české dějiny*, s. 94–135, zde s. 96–97; KUČERA, J. P.: *8. II. 1620 Bílá hora*, s. 65.

(243) Tomáš V. Bílek hovoří o třech základních kategoriích rebelů: 1. o „náčelnících účastnících vzpoury“, 2. o jejich „předních účastnících“, 3. o „ostatních účastnících vzpoury“. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXIX, LIX.

(244) Sociálního a zároveň i národnostního a jazykového původu nejradičálnějších účastníků pražské defenestrace a stavovského povstání si povšiml již Josef Pekař. PEKAŘ, J.: *Bílá Hora*. Její příčiny a následky. Praha 1921, s. 26–28.

(245) Jáchym Ondřej Šlik měl být při volbě Ferdinanda Štýrského za českého krále mluvčím nekatolických stavů. V napjaté a katolickou stranou předem dobře připravené atmosféře však tuto roli nezvládl a s proklamovanou vřelostí dal arcivévodovi svůj hlas. KUČERA, J. P.: *8. II. 1620 Bílá hora*, s. 58; TÝŽ: *Stavovská opozice v Čechách a volba Ferdinanda Štýrského českým králem*. SCH 14, 1984, s. 9–42; LUKÁŠEK, J.: *Jáchym Ondřej Šlik*. Praha 1913.

(246) STURMBERGER, H.: *Aufstand in Böhmen*.

stupně došlo k situaci, která na obou stranách vylučovala možnost širšího kompromisu a předznamenala vynesení přísných trestů včetně konfiskačního procesu. Záleželo pouze na tom, která ze zneprátených stran zvítězí na válečném poli a bude tedy moci své politické a právní represe prohlásit za legální, a příslušníkům které politické strany se tedy bude také konfiskovat majetek. Že bude tradiční právní princip konfiskací i přes formulace obsažené v Rudolfově majestátu aplikován, bylo v Čechách na sklonku druhého desetiletí 17. století jasnější, než jak tomu bylo v okolních habsburských zemích.²⁴⁷

Politické, náboženské a majetkové rozvrstvení české šlechty v kritickém okamžiku roku 1618 není zpracováno tak přehledně, jako to již před lety provedl František Hrubý pro Moravu.²⁴⁸ Přesto existuje několik studií, které situaci uvnitř české stavovské obce alespoň částečným způsobem objasňují a umožňují tak sledovat i výchozí stav konfiskačního procesu.²⁴⁹ Počátek konfiskací jako jedné ze součástí širšího potrestání povstalců bývá spojován s výnosy tehdejšího císařského komisaře pro Čechy vévody Maxmiliána Bavorského z 10. a 20. listopadu 1620. Českým stavům v nich bylo nařízeno povinné holdování císaři. Podle dobových zvyklostí a analogicky k podobným výnosům pro Rakousy byla jeho součástí také klauzule, jež se vztahovala na osoby, jež by se pod jakoukoliv záminkou odmítly holdování zúčastnit. Hlavní představitelé povstání měli být potrestáni na „*brdle i statech svých*“, všichni účastníci povstání potom na statech a movitém majetku. Již v tomto prvním dokumentu bylo také stanoveno, jak se mělo s takto nabytým majetkem naložit. Měl sloužit jako odměna osobám věrným císaři, jako služné důstojníkům a vojákům císařského vojska a jako náhrada těm osobám, jejichž statky byly během dosaďadních bojů poškozeny. Dalším bodem bylo automatické navrácení majetku těm císařovým příznivcům z řad české katolické šlechty, na které se vztahovala konfiskace provedená v předchozím období vzbouřenci. Stejně tak se obecně formulovaná restituce týkala katolické církve a řeholních řádů. Ani v tomto ohledu se tedy vyhlášení konfiskací a způsob naložení s jejich předpokládaným ziskem nelišil od postupu v ostatních zemích, kde české stavovské povstání nalezlo podporu. Výnos Maxmiliána Bavorského byl navíc potvrzen samotným císařem Ferdinandem II., a to v listu

(247) ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, kap. Konfiskační praxe, s. 175–177.

(248) HRUBÝ, F.: *Moravská šlechta roku 1619*. Srov. též studii WINKELBAUER, T.: *Wandlungen des mäbrischen Adels*, s. 16–36.

(249) MIKA, A.: *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*. SH 15, 1967, s. 45–73. POLIŠENSKÝ, J. – SNIDER, F.: *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*. ČsČH 20, 1972, s. 515–526.

adresovaném prezidentovi české dvorské komory Vilému Slavatovi z Chlumu a knížeti Karlovi z Liechtensteina. Od počátku prosince roku 1620 mohly začít konfiskace probíhat nejen právně, ale i fyzicky prostřednictvím k tomu určených konfiskačních komisařů.²⁵⁰ Pobežlohorské konfiskace byly tedy v Čechách zahájeny ještě před vyřčením rozsudků exekučního procesu proti hlavním účastníkům povstání. Byly sice vyhlášeny individuálně proti jednotlivým rebelům, nicméně se s nimi, například na rozdíl od analogické situace v Uhrách, počítalo od samého začátku jako s nejmírnější a nejspíše také neprominutelnou složkou kombinované právní sankce. Alespoň v rámcovém měřítku, aniž by se v průběhu českého konfiskačního procesu dokázali vyhnout nejrůznějším zmatkům a improvizacím, císař a jeho úředníci také již dopředu věděli, jakým způsobem se zabavenými statky naloží.²⁵¹

Krátce nato byli v únoru 1621 zatčeni všichni předáci povstání, kteří zůstali v zemi, a byl proti nim zahájen exekuční proces. V první řadě se to samozřejmě týkalo sedmnácti direktorů, celkový počet zatčených osob byl ovšem podstatně vyšší.²⁵² Zatčeným direktorům byla přednesena žaloba, byli podrobeni výslechu a poté byli uvězněni, převážně na různých místech Pražského hradu. Během jara 1621 byly potom vynášeny první rozsudky a exekuční proces byl rozšířen také na další kategorie povstalců: na rebely, kteří během povstání zemřeli, kteří před zatčením uprchli za hranice nebo kteří se odmítli dostavit k holdování. Mimo dosah Ferdinandovy justice přece trvale nebo dočasně zůstávali neaktivnější povstalci jako Jáchym Ondřej Šlik nebo Jindřich Matyáš z Thurnu.²⁵³ Celý proces byl ří-

(250) Podle Tomáše V. Bílka byli na Liechtensteinův příkaz exekuční a konfiskační komisaři vysláni dne 9. prosince 1620 do všech krajů Českého království. V jejich čele stál Don Martin Huerta. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXVI–XXVII; VALKA, J.: *Česká společnost v 15.–18. století*. II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“. Praha 1983, s. 80–81.

(251) Podle Johanna Franzla měl císař a jeho nejbližší rádci v okamžiku porážky českého stavovského povstání o dalším osudu jeho předáků a účastníků již hotovou alespoň rámcovou představu. Předáci měli být potrestáni tvrdě a bez jakýchkoliv nároků na omilostnění nebo zmírnění trestů. Právě tak to podle něj požadovali katoličtí duchovní ve svých kázáních z tohoto období, např. kapucín Sabinus. FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, s. 184–185.

(252) Mezi uvedenými direktory byli páni Vilém Popel z Lobkovic, Pavel Říčanský z Říčana, Václav Budovec z Budova, rytíři Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Jindřich Otta z Losu, Fridrich z Bílé, Bohuslav z Michalovic, Jan Vostrovce, Václav Štátný Pětipeský z Chýš, měšťané Martin Früwein, Theodor Sixt z Ottersdorfu, Maximilián Hošťálek, Tobiáš Štefek, Valentin Kochan, Jan Šultys, Kryštof Koher. O zatýkání českých povstalců podrobně PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*, kap. Zatýkání, s. 91–100. Tamtéž o průběhu výslechů na základě rozboru výslechových protokolů. TAMTÉŽ, s. 101–114.

(253) Josef Petrání nazval postup císaře Ferdinanda II. při potrestání nejvíce provinilých rebelů mstou a nazval tak dokonce příslušnou kapitolu své knihy. PETRÁŇ, J.: *Staroměstská*

zen Karlem z Liechtensteina a byl veden takovým způsobem, že neaktivnějším povstalcům nedával takřka žádnou šanci na záchranu. V minulosti byla pokládána otázka, nakolik tento postup, uplatněný v takové razanci pouze v Českém království, vyplýval z osobní zášti Ferdinanda II. vůči českým stavům jako hlavním viníkům nepokojů, či nakolik byla přísnost potrestání dána aktivitou českých spojenců císaře, kteří usilovali o úřady i statky českých předáků povstání. Druhé možnosti by napovídaly například listy Karla z Liechtensteina, posílané do Vídně, v nichž požadoval přísnější potrestání pro Jindřicha Ottu z Losu, který údajně projevoval při výslechu značnou aroganci vůči svým soudcům i panovníkovi.²⁵⁴ Rozhodně to však nebyly „pomlouvačné zprávy jezuitů“, jimž na stranách své knihy o českém stavovském povstání přičítal vinu za radikalismus vítězné strany Pavel Skála ze Zhoře.²⁵⁵

Hlavní fáze českých konfiskací

Císař vydal nařízení, aby byly konfiskovány i statky rebelů, jimž se konfiskace až doposud z nějakého důvodu vyhnula, a aby byly dány k dispozici dvorské komoře.²⁵⁶ Toto jednání pokračovalo zvláště poté, co byla v létě 1621 vykonána poprava neaktivnějších povstalců a co byly nad jejich omilostněnými kolegy vyneseny rozsudky vězení. V témže okamžiku císař po poradě s Liechtensteinem rozhodl, že ani v Čechách již další tresty smrti ani vězení udělovány nebudou a že se pod podmínkou holdování a osobního

exekuce, s. 263–287. Podobným způsobem se na tyto události a rozhodnutí dívá i Miloš Pojar. POJAR, M.: *Jindřich Matyáš Tburn*, především s. 121–137. Zcela jinak samozřejmě hodnotili císařův postup proti českým stavům propagandisté z jeho okolí, jakými byli Vilém Lamormain nebo František Kryštof Khevenhüller. Ti naopak vyzdvihovali jeho mírnost. (LAMORMAIN, W.): *Ferdinandi II. christliche, heroische Tugenden*. Leipzig 1726, pag. 2438; KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Bd. 9, pag. 1224, 1292–1307. O tom též FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, s. 187–188.

(254) Ve výjimečných případech ovšem zasahovali soudci z řad české šlechty do rozsudků, které jim císař posílal ke konzultaci, také pozitivním způsobem. Týkalo se to především osudu Viléma z Lobkovic, jemuž byl odpuštěn trest smrti a byl odsouzen pouze ke konfiskaci majetku a k doživotnímu vězení. Někteří soudci navíc projevovali obavy, že by příliš velký počet osob odsouzených k trestu smrti mohl v Čechách vyvolat další nepokoje. Rozsudky byly nakonec císařem ve výnosu z 26. května 1621 v některých případech skutečně zmírněny. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XLV.

(255) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 335. O roli jezuitů v Čechách v době stavovského povstání a po něm srov. BÍLEK, T. V.: *Tovaryštvo Ježíšovo a působení jeho vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha 1896; ČORNEJOVÁ, I.: *Tovaryštvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha 1995, s. 90–110.

(256) Podrobný seznam všech zatčených osob podle sociálních kategorií a způsobu jejich věznění podává opět T. V. Bílek. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXX–XXXIV.

vyjádření věrnosti další potrestání povstalců a jejich sympatizantů omezi na „*pokutu*“ neboli konfiskace, jejichž provedení dostal na starost Karel z Liechtensteina, který se vzápětí stal nejvyšším českým místodržícím, spolu s nejvyšším hofmistrem a pozdějším nejvyšším českým purkrabím Adamem mladším z Valdštejna. Za těchto okolností mohl být také v Čechách dne 26. července 1622 udělen generální pardon.²⁵⁷

Během další fáze vyšetřování, zahájené po vydání generálního patentu, mohly být teoreticky vyňaty z konfiskace ty z obviněných osob, které by náležitým způsobem dokázaly svou neúčast v povstání. To se samozřejmě speciálně v Čechách, kde byla konfiskace stanovena za minimální trest, nestávalo příliš často. Aby byla konkrétní osoba označena za účastníka a podporovatele povstání, totiž zcela stačilo, pokud konfiskační komisaři prokázali, že v době stavovské rebelie řádně odváděla české královské komoře, jež tehdy byla v rukou direktorů, daně předepsané zemským sněmem.²⁵⁸ V následujících měsících konfiskační komise publikovala Liechtensteinovým jménem několik patentů, v nichž se postupně objevovala jména osob, jichž se měla konfiskace týkat. Jednodušší to bylo v případě emigrantů a zemřelých osob, popřípadě u statků zabavených během povstání vojenskou cestou. Všechny uvedené typy statků byly prohlášeny za automaticky konfiskované. Nárok na návrat takových statků původním majitelům nebo jejich potomkům a dědicům měl být naprosto vyloučen.²⁵⁹ Ke složitějšímu jednání naopak obvykle docházelo v případě osob žijících, které se v některých případech pokoušely proti svému označení za rebely a proti konfiskování svého ma-

(257) Text generálního pardonu pro České království uvádí v plném znění Tomáš V. Bílek. Struktura jeho textu v obecné rovině odpovídá pardonu, který byl na sklonku téhož roku vydán i pro Moravu. Rozdíl spočívá v několika významných bodech, např. v hodnocení stavovské rebelie, která v Čechách probíhala ve větším rozsahu, s větší intenzitou a stavové dokonce násilím sáhli na císařské místodržící a dokonce si zvolili a korunovali „jiného domnělého krále“. Připomenuta byla i rebelie z roku 1547. Stavovské povstání v něm bylo označeno za „hrozná a těžké pozdvižení, bouřku a zprotivení, jemuž rovného nikdy prve nebylo.“ Císař proto po konečném vítězství, které bylo podle jeho interpretace dáno od Boha, nemohl rebelům odpustit některé hrdelní tresty. Jeho dobrotivost ho však vede k udělení četných milostí a pardonů, které se ale neměly vztahovat na konfiskování statků. TAMTÉŽ, s. LXII–LXV.

(258) Definice byla tedy přesným zrcadlovým obrazem definice stavovského direktoria, které za „nevěrné syny vlasti“ považovalo ty české stavovské osoby, které jim daně platit odmítly. KAVKA, F.: *Bílá hora a české dějiny*, s. 240.

(259) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. LXIX. I v Čechách se ovšem později začali ucházet o statky po svých potrestaných předcích a příbuzných konvertovaní synové nebo vdovy. Zvláště manželky, dcery a vdovy měly na sklonku dvacátých let v takovém případě poměrně velké šance na úspěch. Jeden z takových konfiskačních, popř. exekučních) patentů, snad sestavený Karlem z Liechtensteina, vydal již Joseph Riegger. RIEGGER, J. V. (ED.): *Relation der Konfiscations-Kommission in Böhmen 1623*. In: Týž (ed.): *Archiv der Geschichte und Statistik, insbesondere von Böhmen*. III. Dresden 1795, pag. 177–181.

jetku bránit. Bylo jich navíc tak velké množství, že individuální konfiskační rozsudky nemohly být vydány najednou, jako tomu bylo později například na Moravě, nýbrž musely být soustřeďovány do skupin čítajících vždy přibližně třicet rebelů.²⁶⁰ Konfiskační i odhadní komise měly zájem cenu statků spíše podhodnocovat.²⁶¹ Kromě zvážení účasti jednotlivých osob na povstání měl být také posouzen jejich osobní podíl a stupeň zapojení do boje proti císaři. Podle toho měla být konfiskace odstupňována. Všechny zúčastněné strany tak mohly počítat, že bude konfiskační proces v Čechách nesmírně obtížný a dlouhý. A to jak v porovnání s analogickým procesem probíhajícím po prvním stavovském odboji roku 1547, tak i v srovnání s paralelním postupem Ferdinanda II. vůči stavovským obcím v ostatních zemích habsburského soustátí.²⁶² V jeho průběhu docházelo nejen k nejrůznějším manipulacím, protekcím a vnějším zásahům do seznamu konfiskovaných osob a statků, ale také k císařově promíjení konfiskace těm osobám, které během povstání nevyvíjely přílišnou protihabsburskou aktivitu nebo již v prvních letech dosvědčovaly svou loajalitu a jednotu ve víře s panovníkem. Konfiskace obvykle nebyla provedena ani v případech, kdy byla držitelkou statku žena, například vdova nebo dcera po rebelovi. I tyto případy ovšem musely být projednány individuálně, což samozřejmě opět celý proces prodlužovalo a komplikovalo. Stejně tak tomu bylo s protahujícím se vyšetřováním dluhů a nejrůznějších finančních závazků, které na konfiskovaných statcích ležely. Není divu, že tato vlna konfiskací, ačkoliv byla prakticky hotova do roku 1624, se potom ještě táhla po celá dvacátá léta. Po roce 1626 a 1627, kdy se věc ještě komplikovala smrtí Karla z Liechtensteina, se navíc prolнула s vlnou konfiskací, vyvolanou potrestáním účastníků dánského vpádu a vlnou majetkových převodů způsobenou Obnoveným zřízením zemským. Pokus o statistické vyhodnocení výsledku této vlny konfiskací na počátku šedesátých let 20. století provedl František Kavka. Jím udaná čísla lze pokládat za celkem spolehlivá i v současnosti, byť nevyjadřují různé vnitřní souvislosti, komplikace a složitosti konfiskačního procesu. Podle Kavkových údajů bylo v Čechách konfiskační komisí odsouzeno celkem 680 osob, z toho 166 osob ke ztrátě

(260) Příklad textu takového rozsudku podává Bílek. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. LXXI–LXXII.

(261) Kdo byl odsouzen ke ztrátě majetku ve větším rozsahu nežli jedné pětiny, byl nucen svůj statek prodat a potom odevzdat příslušný díl. Statky byly podle Františka Kavky podhodnocovány z toho důvodu, aby finanční a rentovní úřady nemusely postiženým osobám vracet příliš vysoké částky. Velmi často jim však byly místo hotovosti dávány dluhopisy, které stejně nebylo možno finančně zhodnotit. KAVKA, F.: *Bílá hora a české dějiny*, s. 240; ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 175–177.

(262) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. LXXIV–LXXXI.

celého jmění, 45 ke ztrátě dvou třetin, 128 osob ke ztrátě poloviny a 215 ke ztrátě třetiny. Celkem 112 osob bylo potrestáno ke změně držby z alodiální na manskou, zbytek z celkového počtu postižených byl odsouzen k zaplacení pokuty nebo ztrátě movitého majetku.²⁶³

Předávání českých konfiskátů

Proces předávání konfiskovaných statků v Čechách fakticky započal současně s procesem pobělohorských konfiskací. Císařským úředníkům ani na chvíli nepřišlo do hlavy, že by mohli tak velký objem majetku dlouhodobě nechat v rukou komory.²⁶⁴ I během přechodné doby, kdy komora většinu českých konfiskovaných statků spravovala, s nimi měla neuvěřitelné množství starostí. V rukou komory dlouhodobě zůstaly pouze ty statky, které si v držení ponechal přímo císař nebo které byly určeny pro některého z členů jeho rodiny. Jedním příkladem za všechny může být jihočeská Třeboň, konfiskovaná Švamberkům, kterou komora spravovala pro Cecílii Renatu, dceru císaře Ferdinanda II. a manželku polského krále Vladislava IV.²⁶⁵

Jak bylo uvedeno výše, převody nejprve zasáhly povstalecké statky předávané vojevůdcům, kteří příslušná dominia sami dobyli. To se týkalo především oblasti jižních Čech a osob typu Buquoye, Marradase a Huerty. Dále bylo potřeba restituovat statky zabavené direktoriem a vládou Fridricha Falckého, ať už připadly příslušníkům katolické šlechty, řehol-

(263) Metoda, jakou František Kavka ke svému výpočtu dospěl, ani pramen, z něhož čerpal, není zcela jasný. Příslušná čísla jsou nejspíše alespoň částečně převzata z výzkumů Tomáše V. Bílka. KAVKA, F.: *Bílá hora a české dějiny*, s. 240. Celá řada materiálů k pobělohorským konfiskacím v Českém království se nachází ve fondu Stará manipulace Státního ústředního archivu v Praze, řazeném podle osob a lokalit. V tomto materiálu převažují akta zabývající se nejrůznějšími pohledávkami a spory na konfiskovaných panstvích. Uvedený materiál se navíc stal jedním z hlavních pramenů i pro Tomáše V. Bílka. SÚA PRAHA, Stará manipulace, především inv. č. 651–672, kart. 344–524, sign. C 215, Pobělohorské konfiskace.

(264) PEŠÁK, V.: *Dějiny královské české komory*. SAMV 3, 1930; VOLF, M.: *Dvorská komora a české finance před Bílou horou a po ní (1610–1640)*. SAP 30, 1980, s. 62–109.

(265) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Coterfet Cuyferstich*. I. Leipzig 1721. KOCIÁNOVÁ, B.: *Panství Třeboň v období polské zástavy (1638–1645)*. Brno 2003. (Diplomová práce uložena na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.) Blance Kociánové se podařilo prokázat, jak byl díky postižení válečnými událostmi a posléze i konfiskaci nastartován všestranný úpadek dominia. Ačkoliv od sklonku dvacátých let docházelo k jisté stabilizaci, k restituci předbělohorského významu třeboňského panství už nikdy nedošlo. Srov. též PÁNEK, J.: *Poslední Rožmberkové*. Ohledně komorní správy též MAUR, E.: *Český komorní velkostatek v 17. století*. Příspěvek k otázce „druhého nevolnictví“ v českých zemích. AUC. Philosophica et historica. Monographia 49, 1975. Praha 1976. K působení komorního velkostatku na někdejších rožmberských panstvích též KRÁL, P.: *Český Krumlov za habsburské komorní správy*, s. 399–422. V poslední době MAŤA, P.: *Svět české aristokracie*, především s. 148–152.

ních řádů či jiných církevních institucí. V první fázi byly české konfiškáty dále zdarma předávány vojenským velitelům, kterým císař dlužil služné. Možnost zaplatit jim za služby ve formě nemovitého majetku byla oběma stranami vřele přivítána. Podle Tomáše V. Bílka šlo o Jula Jindřicha Saského, Volfa Ilburga, Achilla de Soye, Volfa z Mansfeldu, Jana Jakuba z Koinbergu, Albrechta z Valdštejna a mnohé další.²⁶⁶ Na své si samozřejmě museli přijít také civilní příznivci císaře Ferdinanda II. na čele s Karlem z Liechtensteina, Adamem mladším z Valdštejna nebo Pavlem Michnou z Vacínova.²⁶⁷ Tato skupina osob byla neobyčejně velká a postupně se do ní dostali i někteří původní katoličtí příznivci povstání, na-

(266) Buquoy tímto způsobem obdržel švaberské Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice, Marradasovi byly přiznány statky v Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském kraji, které se svými oddíly sám dobyl, především Hluboká, Mladá Vožice, Velhartice, Mokrosuky, Nemilkov, Miličín a Červená Lhota. Zároveň měl za úkol se finančně vypořádat i s Huertou. Julius Jindřich Saský získal panství Ostrov, Volf Illburg z Vřesovic Trnovany, Achilles de Soye Tuchořice a Hetov, Volf z Mansfeldu Šluknov, Filip ze Salmu Herálec a Humpolec atd. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiškací v Čechách*, s. CXXIII–CXXIV. Již v této době se do honby za konfiškáty zapojil i Albrecht z Valdštejna, jenž odpovídal hned několika kategoriím nabyvatelů konfiškátů, byl ovšem samozřejmě na prvním místě i mezi zasloužilými veliteli. „An Fürsten von Liechtenstein de dato 17ten February 1621, zu Überschickung einer Copy, wasgestalt Albrecht Wenzl Eusebius vo Wallenstein für die IM heimgefallene Herrschaft Jitschin bis zu m/60 fl.“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 333, 17. 2. 1621, fol. 4; SÚA PRAHA, 23, ČDKM – Rukopisy, inv. č. 90, Böhmisches Confiscations-Protocollum. O problematice odměňování vojenských velitelů, která samozřejmě v rámci pobělohorského konfiškačního procesu podstatně přesahuje dimenzi českých konfiškací blíže v příslušné kapitole, nazvané Vojenské aspekty konfiškací.

(267) Karel z Liechtensteina byl sice nově jmenovaným císařským nejvyšším místodržícím v Čechách, své nejvýznamnější statky získával ovšem především na Moravě a ve Slezsku. V Čechách získal např. statek Tatenice (který ovšem náležel mezi jeho moravskotřebovské državy), jihočeské vsi Vosek a Kbelnice po Zdeňku Čejkovi z Olbramovic, statek Malé Cerhenky na Kouřimsku po Jindřichu Hlaváčovi z Vojenic, statek Pěttoky u Kutné Hory po Ladislavu Hrobčickém, ves Chotíš po Janu Zikmundovi ze Solopysk, Plaňany a několik vsí na Kouřimsku po Jiřím Mirkovi ze Solopysk, statek Nupaky ve středních Čechách po Václavu Štátném Rousovi z Vrážkova, statek Kralovice u Prahy po Janu Jindřichu Rozenhajnovi z Janovic, statek Šluštice u Českého Brodu po Mikuláši Skalském z Dubu, panství Uhřetěves ze smiřických konfiškací, statky Dubeč a Kyje u Prahy po Adamovi Zapském ze Zap, vinice v pražské Šárce a čtyři vinice u Litoměřic po Martinu Früweinovi. To vše, snad s výjimkou smiřické Uhřetěvsi, byly spíše drobnější statky. Karel z Liechtensteina své české statky nabyté během konfiškačního procesu navíc většinou obratem prodával dalším osobám. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiškací v Čechách*, s. 32, 63, 107, 110, 187, 373–374, 371–372, 549, 933. MZA BRNO, G 436, Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 6011, kart. 731, Konfiškační kniha statků v Čechách zkonfiškovaných po porážce stavů 1620 (Confiscationsbuch Anno 1643). K državám a získům Adama mladšího z Valdštejna KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, kap. Valdštejnská majetková politika po Bílé hoře, s. 138–144. Adam ml. z Valdštejna získal statky Ledenice, Vinařice (které přejmenoval na Nový Valdštejn), Chotomice, Kamenný Most, Budeč, celkem za 303 300 kop míšeňských grošů. SÚA PRAHA, 23, ČDKM – Rukopisy, inv. č. 90, Böhmisches Confiscations-Protocollum, 1630, fol. 23–25.

příklad Vilém Popel z Lobkovic nebo Otto z Oppersdorfu.²⁶⁸ Další osoby sice za zisk statků musely zaplatit, od celkové hodnoty získaného statku však mohly odečíst částku, kterou jim císař dlužil na služném či mzdě, popřípadě na kterou si cenil jejich služeb Rakouskému domu. Samozřejmě, že vzniklé situace začali velmi rychle využívat spekulanti. Albrecht z Valdštejna, jemuž byly v Čechách předány nebo prodány statky v celkové ceně 400 000 zlatých a který již zcela rezignoval na majetkové zakotvení na Moravě, byl mezi nimi nepochybně nejaktivnější. Vedle něho se však mezi nabyvateli konfiskátů prosadila celá řada podstatně méně nápadných osob, které si z převodů pozemkového vlastnictví a machinací s konfiskáty velmi rychle vytvořily velmi výhodnou živnost. Bankéř Jan de Witte byl samozřejmě pouze jedním z mnoha takových spekulantů.²⁶⁹ Mezi nejvýznamnějšími nabyvateli českých statků se v této době kromě výše jmenovaných vyskytovala jména Jaroslava Bořity z Martinic, Marie Magdaleny Trčkové z Lípy, Polyxeny z Lobkovic, Františka de Couriers, Filipa Fabricia, Viléma z Vřesovic, Jana Křtitele z Verdenberga, Adama Gottfrieda Berky z Dubé, Petra Jindřicha ze Strahlendorfu, Hieronyma della Porta, Heřmana a Humprechta Černínů z Chudenic, Dona Viléma Verdugo a podobně.²⁷⁰ Skupina to tedy byla značně různorodá, vedle příslušníků staré české šlechty, buď tradičně patřících do katolického tábora nebo v rozhodujícím okamžiku podpořivších císaře Ferdinanda II., se zde ve

(268) Mnozí z českých katolických šlechticů, kteří se zúčastnili stavovského povstání, byli pardonováni i co do konfiskace dosavadních statků a v konkrétních případech se po projevu náležitě aktivní loajality vůči císaři dokonce zařadili mezi nabyvatele konfiskátů. Vilém starší Popel z Lobkovic je zaznamenán mezi konfiskovanými i v Bílkově soupisu. Za vinu se mu dávalo, že byl již na volebním sněmu roku 1617 proti přijetí Ferdinanda Štýrského za českého krále. Za svou účast v povstání měl být postižen na hrdle, cti a statcích. Omilostněn byl proto, že byla uznána jeho absence při volbě Fridricha Falckého i nedostatek vzdělání. Konfiskovány byly jeho statky Horšovský Týn, Čechovice a Miřkov, které získal Maxmilián z Trauttmansdorffu. Naproti tomu Vilém mladší Popel z Lobkovic a podobně ani Otto z Oppersdorfu již nebyli do soupisu přestraných osob ani zařazeni. Vilém mladší získal z konfiskací například statky Potokryje a Hliňany na Zatecku, Otto z Oppersdorfu statek Častolovice ve východních Čechách. K postavení katolíků v českých konfiskacích ČORNEJ, P.: *Vliv pobeloborských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 172–174. K osobě Otty z Oppersdorfu KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 75–77. K Vilémovi z Lobkovic BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXIII.

(269) ERNSTBERGER, A.: *Hans de Witte, Finanzmann Wallensteins*. Wiesbaden 1954.

(270) Jaroslav Bořita z Martinic získal statky Chomutov, Slaný, Dobříčany, Velký Ořechov, Prunéřov, Kralupy nad Labem, Vičice, Boleboř, Marie Magdalena Trčková z Lípy statek Želiv a statky některých královských měst, Polyxena z Lobkovic statky Dolní Beřkovice, Bechlín, Počaply, Byšice, Obříství, Encovany, Jan Křtitel z Verdenberga panství Kácov nad Sázavou. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. CVIII–CXII. MZA BRNO, G 436, Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 6011, kart. 731, Konfiskační kniha statků v Čechách zkonfiskovaných po porážce stavů 1620 (Confiscationsbuch Anno 1643).

velkém množství objevili i císařští úředníci z ostatních habsburských zemí a z Říše či váleční dobrodruzi z celé Evropy. To předznamenalo první kolo proměny struktury české zemské šlechty.²⁷¹ Ani v tomto ohledu se tedy metodika konfiskačního procesu v Čechách v ničem podstatném nelišila od postupu na Moravě, ve Slezsku nebo v Rakousích. Podstatný byl pouze rozdíl v kvantitě zúčastněných osob a celkové ceně konfiskovaných a předávaných statků. Žádná z ostatních zemí habsburské monarchie, kde ke konfiskačnímu procesu také došlo, v tomto ohledu s Čechami nemohla soupeřit.²⁷²

Předávání konfiskátů trvalo velmi dlouho. Ze záznamů v pamětních knihách císařské dvorské komory ve Vídni je patrné, že přibližně mezi lety 1625 a 1627 celý proces postupoval pouze pomalu a spíše odumíral. Předávaných nebo prodaných konfiskátů bylo v této době velmi málo.²⁷³ Roku 1627, po smrti dlouholetého nejvyššího českého místodržícího a zároveň vůdčí postavy zdejších konfiskací Karla z Liechtensteina, musela být jmenována další speciální „transakční“ komise, která měla celý proces dovést ke konci. Dost možná však lze hovořit o jedné z méně rozsáhlých konfiskačních vln. Oživení konfiskačního procesu nejspíše souviselo také s přípravou a vydáním Obnoveného zřízení zemského a také se situací na válečném poli,²⁷⁴ především s aktivitou dánského a saského vojska, která na

(271) ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 165–193; FELCMAN, O.: *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*. AUC. Philosophica et Historica I. Studia historica 14, 1976, s. 195–224.

(272) Dalším specifickým českých konfiskací bylo rozsáhlé postižení měst a měšťanského obyvatelstva, jež ostatně dosáhlo velkých rozměrů již v době konfiskací z roku 1547. Postižení měst (ale také rozbor jejich role ve stavovském povstání) by si ovšem zasloužilo samostatnou studii. V poslední době ohledně Prahy HAUSENBLASOVÁ, J. – ŠRONĚK, M.: *Gloria et Miseria. 1618–1648. Praha v době třicetileté války*. Praha 1998, kap. Mezi válkou a mírem, s. 77–116, zde především s. 80–101.

(273) K roku 1626 je v příslušné pamětní knize císařské dvorské komory uvedeno celkem 27 zápisů. K roku 1627 je to celkem 42 zápisů. Velká většina z nich se týkala pobělohorských konfiskací. V této době byly řešeny méně významné i důležité případy, které ovlivnily strukturu české šlechtické společnosti. Mezi významnějšími nabyvateli se objevila např. jména Oktaviána Kinského z Vchynic, Viléma Vřesovce z Vřesovic, Kryštofa Vratislava z Mitrovic, Bohunka Kateřiny Popelové z Lobkovic, Jana Kryštofa z Paaru, Albrechta z Valdštejna, Jana Rudolfa Trčky z Lípy, Fridricha z Talmberga, Otty Nostice, bratří Metternichů, Polyxeny z Lobkovic, Jana Oldřicha z Eggenbergu. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 334, 1626–1627, fol. 1–131.

(274) Obnovené zřízení zemské zasáhlo do průběhu konfiskačního procesu analogicky, ve větším rozsahu, a dost možná ještě razantněji nežli na Moravě. JIREČEK, H. (ED.): *Obnovené Právo a Zřízení zemské dědičného království českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. Codex Iuris Bohemici 5/2*. Praha 1888. BERGERHAUSEN, H. W.: *Die „Verneuerte Landesordnung“ in Böhmen 1627: ein Grunddokument des habsburgischen Absolutismus*. HZ 272, 2001, s. 327–351.

sklonku dvacátých let a na počátku let třicátých s podporou českých emigrantů pronikla do střední Evropy a dokonce opakovaně překročila hranice Českého království.²⁷⁵ Do května roku 1630 bylo podle Bílka dovedeno do pořádku celkem 196 dosud nedořešených konfiskačních případů. Jednáno ovšem bylo s podstatně větším množstvím zúčastněných osob. Tomáš V. Bílek hovoří o tom, že jich bylo více jak pět set.²⁷⁶ Nově byly konfiskovány statky osob, které se podílely na dánském a saském vpádu. Tuto fázi konfiskací přitom císař Ferdinand II. svěřil Albrechtovi z Valdštejna, který byl v jedné osobě také hlavním nabyvatelem konfiskátů z tohoto období.²⁷⁷ Vzhledem k vydání Obnoveného zřízení zemského byl uvedený proces propojen s rekatolizací. Zachovat si své statky v zemi nebo získat nové nyní totiž mohli pouze ti šlechtici, kteří přestoupili na katolickou víru.²⁷⁸

Valdštejnské a trčkovské konfiskace

V souvislosti se známými událostmi, jež doprovázely Valdštejnovo první i druhé odvolání z pozice císařského generalissima, nebylo frýdlantskému vévodovi dopřáno, aby konfiskace spojené s dánským a saským vpádem dovedl ke zdárnému konci. S jeho jménem byla po chebské vraždě naopak spojena další a zároveň poslední vlna pobělohorských konfiskací, která na půdě Českého království za vlády císaře Ferdinanda II. proběhla.

Vlna „valdštejnských a trčkovských“ konfiskací byla teoreticky započata zavražděním vévody frýdlantského. Politická vražda či spíše poprava

(275) Období dánské války bylo podle Josefa Polišenského obzvláště pevně spjato s osobou Albrechta z Valdštejna, jenž byl v téže době také největším nabyvatelem v rámci konfiskačního procesu. POLIŠENSKÝ, J.: *Třicetiletá válka a evropské krize*, s. 178–184.

(276) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. CXXXIV–CXXXV.

(277) O konfiskacích vyhlášených po vytačení dánského vojska vůči šlechticům, kteří se k němu přidali TAMTÉŽ, s. CXLIII–CXLVI. Konfiskace byly nařizeny císařským listem, který byl vydán na Pražském hradě dne 16. února 1628. Bylo přitom předem dáno, že jejich výtežku má být použito k vyplacení císařské armády. Podobná reakce přišla opět i po porážce saského tažení do Čech z roku 1631, tato „podvlna“ konfiskací byla v Čechách prováděna v letech 1632–1634. Konfiskace v Čechách měl tentokrát (v době před svým prvním propuštěním) bezprostředně na starosti Albrecht z Valdštejna, který již tehdy nemusel být pouze největším nabyvatelem a roli řídící osobnosti konfiskačního procesu již nemusel přenechávat Karlu z Liechtensteina, který zemřel roku 1627. Tyto konfiskace se táhly až do května roku 1634, přežily tedy nejen vydání Obnoveného zřízení zemského pro Čechy, ale i konec Valdštejnova druhého generalátu a dokonce i jeho smrt. KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*. Historie 2. generalátu 1631–1634. Praha 2001.

(278) František Kavka v tomto ohledu hovoří o ohrožení české kultury. KAVKA, F.: *Bílá hora a české dějiny*, s. 243–250.

Albrecht z Valdštejna byla provedena v Chebu v noci z 25. na 26. února 1634. Konfiskace jeho majetků však byla vyhlášena ještě před generalissimovou smrtí. Josef Janáček popisuje, jak si Valdštejn za přítomnosti podplukovníka Waltera Leslieho ještě předchodí noci četl císařův patent, v němž byl prohlášen za psance.²⁷⁹ Takovýto patent v sobě vyhlášení konfiskace na pozemkový majetek psance automaticky zahrnoval. Albrecht z Valdštejna byl prohlášen psancem za stejný delikt, jako předtím čeští stavové, tedy za „*crimen laesae maiestatis*“. Valdštejnovi vrahové a zřejmě i mnozí další zainteresovaní současníci si této obecně platné právní skutečnosti byli vědomi. Zřejmě ne náhodou použil Valdštejnův vrah, kapitán Walter Deveroux, v okamžiku svého činu mezi dalšími nadávkami směřujícími na hlavu generalissima také označení „rebelant“.²⁸⁰ Pojem „rebel“ se pro osobu Albrechta z Valdštejna z pochopitelných důvodů legalizace vlastního činu snažili prostřednictvím své korespondence zakotvit i další vévodovi vrahové, včetně Oktaviána Piccolominiho a Matyáše Gallase.²⁸¹ Rebel, nebo dokonce „*notorický rebel*“, to byla konkrétní politická i právní kategorie. Na základě obecně platných právních norem, resp. sankcí, se stával psancem a byl zbaven práva pobývat v zemi, včetně práva držet v ní majetek. Skutečně, ve Frýdlantském knížectví, na jehož území se Valdštejn v daném okamžiku samozřejmě nenacházel, byl konfiskační proces započat ještě před vévodovým zavražděním. Přípravou konfiskací byl již v tomto okamžiku pověřen císařský podmaršálek Achilles de Soye a plukovník Adolf z Puchheimu. Je však nutno konstatovat, že ve všeobecně nejasné situaci, kdy českým místodržícím ani dalším zainteresovaným osobám ještě nebyl další Valdštejnův osud zcela jasný, se s konfiskacemi na Frýdlantsku

(279) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 516–517. Janáček se ve svém výkladu domnívá, že rozkaz k vraždě nebyl obsažen ani ve zmiňovaném patentu, ani v písemných či ústních instrukcích Lesliemu a jeho druhům. Plukovníci se ke svému činu údajně rozhodli především ve snaze zachránit vlastní osoby, když se o vyhlášení Valdštejna za psance dozvěděli. Psanec byl nicméně postaven mimo zákon a ztrácel právo na ochranu panovníka. Vrahové se tak nemuseli bát, že by se za svůj čin museli zodpovídat. Na rozdíl od jiných vln konfiskací, v tomto případě císař svůj patent proti Valdštejnovi nevyhlásil veřejným způsobem, určil ho pouze pro omezený okruh osob. Šlo o to, aby se vévoda o svém sesazení nedozvěděl předčasně. Přesto se informace o Valdštejnově sesazení a odsouzení objevují ještě před 24. únorem 1634, a to i mezi dosavadními příznivci Albrechta z Valdštejna. Týkalo se to například Viléma Slavaty, Adama ml. z Valdštejna, Jakuba a Rudolfa z Thunu. Někteří Valdštejnovi podřízení, např. generál dělostřelectva Jan Arnošt ze Scherffenberga, byli ještě před Valdštejnovou smrtí vsazeni do vězení (prozatím bez oficiálního uvedení důvodu). TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bobemica bellum tricenale illustrantia*. Tomus V. Praha 1977, s. 238.

(280) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 523.

(281) V dopise Piccolominiho Gallasovi píše autor o potřebě odvézt mrtvoly rebelů. SOA LITOMĚŘICE, prac. Děčín, Rodinný archiv Clam-Gallasů, XVIII/4. Edice TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bobemica bellum tricenale illustrantia*. Tomus V., s. 249.

příliš nepokročilo. Spíše šlo o prevenci, jež měla zabránit rozkradení majetku.²⁸²

Průběh konfiskačního procesu se ani v tomto případě příliš nelišil od jiných vln konfiskací, jeho specifikem však bylo, že postiženo bylo jen malé množství osob – Valdštejn, Trčka, Kinský a Illov. S těmi navíc nemusel být veden soudní proces v klasickém slova smyslu, neboť byli všichni v Chebu připraveni o život.²⁸³ Na rozdíl od první vlny pobělohorských konfiskací v Čechách, kdy počet postižených přesahoval počet obdarovaných, takže díky konfiskacím docházelo ke koncentraci pozemkového vlastnictví, nyní tomu bylo naopak. Zvláštností této vlny konfiskací navíc bylo, že bylo předem rozhodnuto o většině nabyvatelů konfiskátů. Podle formulace Josefa Janáčka šlo o „odměnu pro vrahy“, v právní terminologii však se ještě více jednalo o vyplacení dlužných částek za službu ve vojsku či za „věrnost Rakouskému domu“.²⁸⁴ Analogicky jako v jiných vlnách pobělohorských konfiskací, možná v koncentrovanější podobě, však probíhaly ostatní procesy. Především lze zachytit snahu nejbližších příbuzných a zúčastněných osob distancovat se od viny odsouzené osoby. V první řadě se to týkalo vdovy po Valdštejnovi Isabely Kateřiny. Ta podobně jako vdovy po rebelech z dvacátých let císaře suplikou žádala o zachování svého vdovského důchodu a některých statků. Podobně si počínal také vévodův příbuzný a nejvyšší purkrabí Pražského hradu Adam mladší z Valdštejna. Ten mohl být teoreticky obviněn nejen z politické spolupráce s Albrechtem, ale také z finančních machinací proti císaři. Adam mladší totiž s frýdlantským vévodou od počátku dvacátých let čile spolupracoval na různých převodech majetků nabytých z konfiskací. Nyní byla legalita nabytí majetku Albrechtem z Valdštejna napadena a na nabytá dominia byla vypsána konfiskace. Za určité politické konstelace se mohlo stát, že by do valdštejnských konfiskací mohl být zařazena i ta část majetku pražského purkrabího, která původně byla v držení císařského generalis-

(282) V materiálech císařské dvorské komory se v krátkém období mezi prohlášením Valdštejna za psance a jeho chebským zavražděním neobjevily žádné materiály, které by se týkaly konfiskací jeho majetku. To samo o sobě by ještě nemuselo nic znamenat, protože v pamětních knihách se obvykle záznamy objevily až s určitým zpožděním při procesu předávání konfiskátů. V tomto případě však šlo navíc jednak o utajení postupu proti Valdštejnovi, jednak o potřebu ujasnit si osudy jeho majetků. KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*, s. 192–200. O zápisech v pamětních knihách císařské dvorské komory KNOZ, T.: *Die Gedenkbücher der Kaiserlichen Hofkammer*, s. 153–161, zde s. 156–158.

(283) Jistý druh exekučního procesu se však přece jen konal. Jeho smyslem bylo dostatečné vyšetření „valdštejnského spiknutí“. KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*, s. 192–200; BALCÁREK, P.: *Chebská exekuce ve světle korespondence s římskou kuríí*. In: Pazderová, A. (ed.): *Poceta Josefu Kollmannovi*. Praha 2002, s. 6–45.

(284) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 525.

sima. Adam mladší z Valdštejna se ovšem nakonec v přímém ohrožení neocitl.²⁸⁵ Podobnému nebezpečí navíc unikl i jeho syn Maxmilián, který byl po dlouhou dobu důstojníkem v Albrechtových službách a navíc se měl stát generálním dědicem jeho majetku. Aby se své potencionální viny zbavil, musel přísahat věrnost císaři a navíc se musel zřici veškerých nároků na valdštejnské dědictví. S panovníkovým souhlasem mu byly ponechány pouze některé statky.²⁸⁶ Podobně se o svá práva hlásili někteří rodinní příslušníci Valdštejnových spolupracovníků, kteří nyní osvědčovali svou věrnost císaři. V případě Viléma Kinského se o jeho majetky přihlásil svobodný pán Jan Oktavián Kinský z Vchynic, který měl navíc u panovníka četné pohledávky. Císař tímto žádostem mnohdy vyhověl, vždy však v rukou příbuzných ponechal pouze malou část původního majetku.²⁸⁷

Konfiskační materiály k Valdštejnovu případu, na jejichž základě měly být velké majetky vévody a jeho nejbližších spolupracovníků rozděleny, se v české expedici císařské dvorské komory poprvé objevily nedlouho po vévodově smrti, v dubnu roku 1634.²⁸⁸ Časový odstup tří měsíců od chebské události je vzhledem ke skutečnosti, že mezitím musela proběhnout celá řada úředních kroků, naprosto minimální. Do jisté míry byla rychlost postupu dána i vynecháním zdouhavého soudního procesu a příslušného pardonu, jenž byl typický pro předchozí vlny pobělohorských konfiskací.²⁸⁹ Dalším důvodem byla lepší politická i právní připravenost postupu, neboť dřívější vlny pobělohorských konfiskací v tomto případě mohly slou-

(285) Opětně si naklonit císaře se pokoušeli i další příbuzní Albrechta z Valdštejna. Vdova po Albrechtovi z Valdštejna Isabela Kateřina slibovala, že se bude modlit za celý Rakouský dům. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 138–144; JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 527.

(286) Jak uvádí Janáček, podle některých zpráv si Maxmilián z Valdštejna naklonil císaře v kritickém okamžiku tím způsobem, že mu dal k dispozici valdštejnské finanční depositum ve Vídni, které činilo na 20 000 rýnských zlatých. JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 527.

(287) GORGE, S.: *Beiträge zur Geschichte der Konfiskationen nach Albrecht von Wallenstein*, s. 158–176, 246–264, 357–375; DOSTÁL, J.: *Poslední boj*, s. 55–122; TÝŽ: *Z historie trčkovských konfiskací*, s. 165–184.

(288) Šlo o císařský rozkaz o konfiskaci a předání statků konfiskovaných Adamu Erdmannovi Trčkovi z Lípy, datovaný 19. dubna 1634: „Kais. Befehl de dato in Wienn am 19ten Aprilis Ao. 1634, an die zu Apprehendierung der an Adam Erdmann Trzkischen Güter verordnete Commissarien Zdenko von Kollowrath, Melchior von der Wahl und Christophen Prockel...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, 19. 4. 1624, fol. 46v.

(289) Skutečnost, že nebyl Valdštejn postaven před žádný soud jako rebelové z dvacátých let, byla císaři ze strany jeho politických oponentů vyčítána a značně oslabovala možnost využití „Valdštejnovy zrady“ ve prospěch habsburské politiky. Zároveň dal císařův postup podnět k takřka okamžitému vzniku valdštejnského mýtu. O tom JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 532–535; KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*, s. 195–200.

žit za právní precedens. Majetky všech čtyř hlavních rebelů tohoto období, Valdštejna, Trčky, Kinského a Illova, byly konfiskovány současně.²⁹⁰

Naprosto signifikantní vlastností „valdštejských konfiskací“ bylo, že císař tentokrát nepřipustil rozeběhnutí konfiskačního procesu do šíře. Valdštejská vlna konfiskací se obešla bez velkého množství suplik, v nichž se uchazeči nejrůznějšího druhu a zásluh snažili hlásit o přidělení nebo odprodání konfiskovaných majetků. Tuto skutečnost lze interpretovat předem jasně vymezenými pravidly na obou stranách konfiskačního procesu. Na panství Valdštejna a jeho spojenců byli vysláni konfiskační komisaři Zdeněk z Kolovrat, Melichar Wahl a Kryštof Prockel. Ti měli postupovat podle obvyklých pravidel. Na panstvích měl být proveden odhad, jehož výsledkem se měl stát standardní taxační protokol. Dále měli být na dominia dosazeni komorní úředníci, kteří zde měli zajistit administraci až do předání dominia novému majiteli.²⁹¹ Uvedené postupy zasáhly především rozsáhlé oblasti severních a severovýchodních Čech. Alespoň některé zabavené statky přitom byly zaznamenány v materiálech císařské dvorské komory. Tímto způsobem měla být obhospodařena veškerá valdštejská dominia.²⁹²

Prakticky současně nastala fáze přidělování statků Valdštejna a jeho druhů. V rámci jedné vlny pak rozdělovány především mezi tři hlavní postavy v protivaldštejském spiknutí, tedy Gallase, Piccolominiho, Aldringena, částečně ještě Leslieho a Colloreda.²⁹³ V podstatně menší míře byly z majetku rebelů odměněni ve formě konfiskátů také níže postavení důstojníci, kteří byli přímými vykonavateli Valdštejnovy popravky.²⁹⁴ Plukovní-

(290) Nejpodrobněji statisticky zaznamenal rozměr a obsah valdštejských konfiskací Tomáš V. Bílek. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 732–835 (Albrecht z Valdštejna), 675–714 (Jan Rudolf a Adam Erdman Trčkové z Lípy), 858–870 (Vilém Kinský/Vchynský z Vchynic), 212–214 (Kristián Illov). Celkově dominia, která byla zabavena Valdštejnovi a jeho nejbližším spolupracovníkům, byla oceněna na více jak dva miliony zlatých.

(291) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, fol. 46–274.

(292) Šlo o panství a statky Frýdlant, Liberec, Doksy, Deštná, Bělá, Kuřívody, Semily, Kumburk, Úlibice, Hořice, Třebovčice, Vrchlabí, Velíš, Staré Hradky, Capít, Radim, Smrkovice, Houska, Vidím, Skřivany, Smídary, trčkovská panství Nové Město nad Metují, Náchod, Opočno, Adršpach, Rýzmburk, Černíkovice, Teplice, Dubenec, Doubravice, Kost, dominia Viléma Kinského z Vchynic Teplice, Smiřice, Chlumeck nad Cidlinou, Česká Kamenice, Rumburk, Hanšpach, Záhořany, statek Alexandra Berky z Dubé Loukovice. Vzhledem ke skutečnosti, že materiály císařské dvorské komory nemají statistickou povahu, nelze podle nich sestavit ani kompletní přehled valdštejských a trčkovských konfiskací. Ten poskytl Tomáš V. Bílek. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 678–684, 732–832, 858–870.

(293) Gallas získal panství Frýdlant, Liberec a Smiřice. JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 528.

(294) V poměrně značném rozsahu, byť v jednotlivých případech nikoliv ve velkých сумách, byli konfiskovanými majetky nebo výtěžkem peněz z této vlny konfiskací odměněni

ci Leslie, Gordon a Butler se museli spokojit pouze s minimální odměnou. Zcela pomínuti zůstali nižší důstojníci v čele s Walterem Deverouxem, kteří exekuci nad Valdštejnem přímo vykonali. Prakticky nic nepomohlo ani jejich opakované dožadování se odměny ve formě přidělení alespoň menšího statku. Toho se nakonec dostalo pouze Deverouxovi ve formě někdejších trčkovských statků Dobrovítov, Chlum a Krchleby, a to spíše ve snaze zbavit se jeho nepříjemných žádostí nežli jako projev díky za vykonané služby.²⁹⁵

Zároveň s výše popisovaným zajištěním konfiskovaných dominií se začalo jednat s osobami, do jejichž držení měly být valdštejnské statky předány. Také v tomto případě se výrazným způsobem projevila skutečnost, že nabyvatelé konfiskátů byli více méně předem dáni a císařské úřady tak nemusely podstoupit nekonečná jednání a licitace s vhodnými uchazeči o to které panství. Jediné, co předání konfiskátů poněkud komplikovalo, byla nutnost vyřídit veškeré dluhy ležící na statcích, nahradit případné ztráty způsobené válkou či právní cestou se vypořádat s jednotlivými „*appertinentiemi*“, jež byly součástí statků, například s horními a mincovními právy. Primárně bylo předání statků, jež začalo ihned v dubnu 1634, dokončeno do dubna roku 1635. Samozřejmě, že nejvýznamnější majetky Valdštejna, Trčky a Kinského získali nejvíce zainteresovaní generálové. Matyáš Gallas valdštejnská panství Frýdlant a Liberec, Jan z Aldringen Kinského statek Teplice v Čechách. O menší statky rebelů se podělili plukovníci. Do celého procesu se přece jen podařilo zasáhnout i dalším osobám. Polyxena z Lobkovic pro sebe získala panství Kost, což lze považovat za pravděpodobně nejvýznamnější zisk z valdštejnských konfiskací, který se týkal přímo nezúčastněné osoby.²⁹⁶ Více, než tomu bylo u předcházejících vln pobělohorských konfiskací, bylo tentokrát dbáno na to, aby bylo předání právně v bezvadném stavu, včetně náležitého zápisu do zemských desek. Období mezi dubnem a zářím 1635 lze označit za doznívání valdštejnských konfiskací. Některé případy předání konfiskátů tehdy byly ještě

také nižší důstojníci. Jako příklad lze uvést plukovníka Rudolfa z Tiefenbachu, jež do Valdštejnova případu nikterak bezprostředně nezasáhl: „Kais. Intimations-Befehl an die Böhmische Kammer, wasmassen Herrn Rudolphen von Tieffenbach...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 21. 5. 1635, fol. 193v. O celém problému odměňování důstojníků z valdštejnských konfiskací bude podrobněji pojednáno v kapitole Vojenské aspekty konfiskací.

(295) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 530.

(296) „Wie erindern Unß gnedigst wohl, wasmassen nach Hintritt des von Friedlandt unter andern dessen auch die Herrschaft Kost, samt deren Appertinentien zu Unsemr König. Fisco Handen Apprehendirt und eingezogen worden. Sintenmalen aber solche Herrschaft anjetzo die Tit. Polixena Fürstin von Lobkowiz Witib...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 24. 3. 1635, fol. 149v.

dokončovány. V jiných případech se nabyvatel statku rozhodl k jeho rychlému prodeji nebo směně. Také k tomuto postupu samozřejmě potřeboval panovníkovo svolení a zaměstnal tak úředníky císařské dvorské komory.²⁹⁷ Od září roku 1635 již dokumenty vztahující se k valdštejnským a trčkovským konfiskacím z komorních materiálů mizí. Prostřednictvím některých konfiskačních kauz, které se na straně konfiskovaných osob týkaly především Jana Oldřicha Schaffgotsche a na straně nabyvatelů Rudolfa Colloreda, alespoň částečně prolínaly do konfiskací slezských.²⁹⁸

Proměna české šlechtické společnosti, způsobená pobělohorskými konfiskacemi, byla více méně dokonána. I přes proměny dané sekundárními prodeji statků se vytvořila situace, jež byla zachycena ještě berní rulou na počátku druhé poloviny 17. století. Na seznamech nejbohatších pobělohorských šlechticů, jimž vévodí Eggenberg, Slavata a Trauttmansdorff, zcela chybějí představitelé šlechty, jejichž majetek pobělohorské konfiskace vůbec neovlivnily.²⁹⁹

(297) Docházelo však i k takovým případům, že nabyvatel valdštejnského statku nečekaně zemřel. Tak se to stalo například v případě Jana z Aldringen. Potom se musela císařská dvorská komora postarat, aby byl majetek převeden do držení jeho dědiců.

(298) „Kais. Promissions Decret für H. Rudolphen von Colloredo...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 31. 5. 1635, fol. 197v. O Schaffgotschovi v této souvislosti KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*, s. 197–198.

(299) Podle berní ruly byli v této době nejbohatšími šlechtici sídlícími v Čechách Jan Oldřich z Eggenberga, Adam Pavel Slavata, Jan Bedřich z Trauttmansdorffu, Václav Eusebius z Lobkovic, Karel Albrecht Buquoy, potomci Matyáše z Gallasu, Karel Eusebius z Liechtensteina, Adam Matyáš z Trauttmansdorffu, Oktavián Piccolomini, Ludmila Bohunka ze Šternberka, Rudolf Colloredo, Julius Jindřich Saský, Humprecht Jan Černín, Václav Michna z Vacínova, František Arnošt Šlík, Bohuchval Berka z Dubé, Jan Oktavián Kinský z Vchynic, František Marradas, Jan Bedřich ze Švamberka. FELCMAN, O.: *Majetkové poměry feudální třídy*, s. 200. Jak je patrné, všichni jmenovaní velcí držitelé statků patřili mezi nabyvatele konfiskátů z pobělohorského konfiskačního procesu. A to i přesto, že část z nich měla v Čechách inkolát již před Bílou horou a že patřili mezi starou českou šlechtu a měli příbuzné mezi konfiskovanými (Liechtenstein; Slavata, Černín, Šternberk, Michna, Berka; Šlík, Švamberk). Někteří, včetně Eggenberga, získali majetek v době konfiskací a díky konfiskačnímu procesu, nikoliv ale jako bezprostřední nabyvatelé konfiskátů. Velká část ze jmenovaných získala majetek z valdštejnských konfiskací (Gallas, Marradas, Piccolomini). Srov. KLIK, J.: *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské*. ČČH 27, 1921, s. 343; MIKA, A.: *Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou*. ČsČH 20, 1973, s. 222–223.